

ANALÝZA PREKLADU KNIHY R. DAHLA *MATILDA*

Mgr. Laura Zajacová

Laura Zajacová v roku 2011 úspešne ukončila štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, odbor prekladateľstvo a tlmočníctvo, anglický jazyk a kultúra – nemecký jazyk a kultúra. Momentálne pôsobí na pracovnej stáži v Spojených štátoch amerických, kde si predsavzala osvojiť si predovšetkým subštandardné roviny jazyka. Zároveň sa venuje odbornému prekladu textov hlavne z oblasti kozmetického a farmaceutického priemyslu. V budúcnosti by rada rozšírila svoje pole pôsobnosti nielen o umelecký preklad, ale hlavne o preklad filmových titulkov, ktorý považuje za najatraktívnejšiu, no zároveň i veľmi náročnú disciplínu v oblasti prekladu.

Britský rozprávkár nórskeho pôvodu Roald Dahl je obľúbeným detským spisovateľom nielen vo svete, ale vďaka prekladom i u nás. Známych dielam z pera tohto vychýreného „majstra slova“, medzi ktoré patria napríklad *Charlie a továreň na čokoládu*, *Hastrošovci*, *Jakub a obrovská broskyňa* či *Matilda* neodolá nijaké dieťa. Práve preklad pútavého príbehu o šibalke Matilde bude predmetom analýzy v predkladanej štúdií.

Naším zámerom je poukázať na negatívne vplyvy v preklade, ale i vyzdvihnúť časti, v ktorých prekladateľka neľahké prekladateľské oriešky bravúrne zvládla. Naše návrhy ponúkame ako konštruktívnu kritiku, ktorú zároveň treba chápať ako pomyselný varovný prst pre všetkých prekladateľov. Hoci vieme, že človek sa najlepšie učí na vlastných chybách, nie je na zahodenie poznať ich, aby sme sa ich v budúcnosti mohli vyvarovať.

V našej kritike sa zaoberáme dielom primárne určeným mladému čitateľovi vo veku deväť rokov, preto je nevyhnutné, aby bol preklad prispôsobený jeho potrebám. Zohľadniť musíme predovšetkým vedomosti a znalosti detského čitateľa, aby sme predišli nejednoznačným miestam v preklade, ktoré by následne mohli spôsobiť ťažkosti pri porozumení textu. Z vlastnej skúsenosti vieme, že dieťa pozerá na svet inými očami ako dospelý a podobne vníma aj literárne dielo.

O preklade by sa vo všeobecnosti dalo polemizovať donekonečna, preto sme sa v kontexte diela *Matilda* rozhodli venovať špecifickej téme prekladu vlastných mien a oslovení a ich zákonitostiam v oboch jazykoch a napokon i prekladu reálií, ktorý je podľa nás najzaujímavejším aspektom v preklade vôbec.

1 PREKLAD FUNKČNÝCH VLASTNÝCH MIEN A PRIEZVISK

Prvá veľmi dôležitá skutočnosť, ktorú si musí prekladateľ uvedomiť ešte predtým, ako sa podujme na neľahkú úlohu popasovať sa s prekladom funkčných mien je, že preklad, respektíve dielo je primárne určené pre detského, najpravdepodobnejšie jednojazyčného čitateľa. Kľúčovú úlohu pri preklade funkčných mien zohráva i predpoklad, že autor svojim postavám nezvolil tieto mená náhodne. Vymyslel ich tak, aby vystihovali buď fyzický vzhľad alebo charakterové vlastnosti konkrétneho hrdinu. Preto je podľa nášho názoru nevyhnutné, aby sa všetky funkčné mená i priezviská preložili z anglického originálu do slovenského jazyka. V tomto prípade sa teda jednoznačne prikláňame k naturalizácii.

Pozrime sa teraz na túto problematiku bližšie:

Pani učiteľka Medušková je Matildinou triednou učiteľkou. Roald Dahl pomenoval pani učiteľku *Miss Honey* a pripísal jej len samé kladné vlastnosti, čím ju vykreslil ako stelesnené

dobro. Prekladateľka preložila priezvisko pani učiteľky ako *pani učiteľka Medušková*. Tento preklad má dve rôzne motivácie. Na jednej strane ide o takmer doslovný preklad z anglického slova *honey*, čo znamená „med“. Prekladateľka mala teda k dispozícii viacero variantov tohto slova. Mohla zvoliť napríklad pomenovanie *Medová* či *Medíková*, no napokon sa rozhodla pre meno *Medušková*. Na druhej strane zvolená možnosť dokonale korešponduje s osobnosťou usmievavej a vždy ústretovej pani učiteľky.

Krstné meno pani Meduškovej v anglickom origináli znie *Jennifer* a niekedy ju autor spomína aj ako *Jenny*. Meno *Jennifer* sa v anglickom prostredí vyskytuje pomerne často, čo však neplatí pre slovenské prostredie.

Pri analýze slovenskej verzie sme natrafili na nasledovný preklad:

- O:** „*My name is Jennifer Honey*.“ (88)
P: „*Volám sa Jenny Medušková*.“ (90)
NP: *Volám sa Jana / Janka / Júlia / Julka Medušková*.

Pri prekladaní je dôležitá predovšetkým jednotná stratégia, a teda buď prekladáme všetky mená alebo vôbec žiadne, aby cudzorodé kombinácie v kontexte nepôsobili rušivo. V ukážke sa vyskytuje spojenie *Jenny Medušková*. Takéto riešenie sa nám nezdá byť práve najšťastnejšou voľbou, lebo miešať cudzie a domáce prvky v rámci jedného diela je neprípustné.

Pôvodné meno *Jennifer* sa začína na písmeno „J“, hoci sa vyslovuje ako /dʒɛnɪfər/. Navrhujeme nahradiť ho v preklade nejakým slovenským krstným menom, ktoré by sa tiež začínalo na rovnaké písmeno. Za vhodné alternatívy považujeme napríklad mená *Jana*, *Janka*, *Júlia* či *Julka*, ktoré nepochybne pozná každé slovenské dieťa a ktoré tiež znejú harmonicky s priezviskom *Medušková*. Oficiálne tvary mien, rovnako ako ich zdobneniny, zvažujeme preto, lebo aj v origináli sa vyskytuje pôvodné meno *Jennifer* i jeho skrátený tvar *Jenny*. Preklad si takto zachová svoju pôvodnú funkciu.

- O:** „*Mr Wackford Squeers – he knew how to handle the little brutes, he knew how to use the birch, he kept their backsides so warm you could have fried eggs and bacon on them!*“ (150)
P: „*Pán Šlahúň – ten teda vedel zaobchádzať s nevychovancami. A ako majstrovsky vedel používať trstenicu. Žiaci mali zadky vždy také horúce, že ste na nich mohli upražiť vajíčko alebo slaninu.*“ (146)
NP: *Pán riaditeľ Trstenica / Bičisko*

Pán Šlahúň, v pôvodnom texte *Mr Wackford Squeers*, bol hrôzostrašný riaditeľ základnej školy vo Veľkej Británii. Meno *Squeers* sa síce vyslovuje /skviəz/, no keďže sa píše inak, ako sa číta, malým čitateľom by rozhodne spôsobilo problémy. Je teda nevyhnutné nahradiť ho vhodným slovenským ekvivalentom. Pretože Roald Dahl opísal pána Šlahúňa ako bezohľadného a krutého riaditeľa, ktorý svojich zverencov plieskal bičom hlava-nehlava, prekladateľka sa rozhodla pridržať sa činnosti charakteristickej pre riaditeľovo správanie a pomenovala ho *Šlahúň*. Ak však nahliadneme do *Krátkeho slovníka slovenského jazyka*, zistíme, že „šlahúň“ v botanike označuje plazivý výhonok, resp. poplaz, typický napríklad pre jahody a vyvoláva teda iné konotácie.

Pri riešení tohto problému by sme sa radšej obrátili do minulosti a priblížili tak deťom metódy, akými kedysi učiteľia v slovenských školách trestali hriešnikov. Neposlušní žiaci mali rešpekt pred obávanou trstenicou, ktorou ich učiteľ bil po prstoch. Preto by sme sa v preklade priklonili k riešeniu zodpovedajúcemu slovenským pomerom a za základ mena by sme zvolili buď podstatné meno „trstenica“ alebo „bič“. Riaditeľ Šlahúň konal mimoriadne

kruto a nekompromisne, preto nepovažujeme pomenovanie „bič“ za adekvátne a pre preklad by sme vybrali augmentatívny tvar „Bičisko“, ktorý lepšie vystihuje jeho povahu.

O: „Ruppert Entwistle“

P: „Rupert Zavináč“

NP: Róbert Popletko / Popleta

Priezvisko *Entwistle* zahŕňa v sebe sloveso *entwist* (*zaplietť, ovinúť, splietť*). Prekladateľka sa rozhodla pre ekvivalent podstatného mena s rovnakým významom ako v pôvodnom texte. Použila teda priezvisko *Zavináč*.

Čitateľ sa však z knihy dozvie, že Rupert je zmätený prvák, ktorý si len s ťažkosťami privyká na školu. Z tohto dôvodu by sme zvolili iné priezvisko, ktoré lepšie vystihuje Rupertovu osobnosť a nevyvoláva nevhodné asociácie, v tomto prípade asociácie pokrmu, teda kyslých rýb. Zároveň je potrebné zachovať aj význam pôvodného mena. Volili by sme mená ako *Popleta* či hypokoristické *Popletko*, ktoré skvelo korešponduje s vekom malého hrdinu.

Nesmieme zabudnúť ani na výber krstného mena. Tu musíme poukázať na fakt, že meno *Ruppert* pochádza z nemčiny a vzniklo splynutím rozdielnych častí dvoch mien, a to *Ruprecht* a *Robert*. Na Slovensku sa objavuje len sporadicky, preto by sme s ohľadom na detského čitateľa preferovali iné, známejšie meno. Keďže nám je známy etymologický pôvod slova, môžeme bez obáv pomenovať *Popletu/Popletka* menom, ktoré je bežné i na Slovensku. Takým je napríklad meno *Róbert*.

2 PREKLAD OSLOVENÍ

Pozornosť by sme radi upriamili i na niektoré špecifické oslovenia, vyskytujúce sa v analyzovanej rozprávke *Matilda*. Zaujali nás predovšetkým prípady, v ktorých žiaci oslovujú vyučujúcich. Ide teda o vzťah nadriadeného, resp. nadradeného a podradeného.

V slovenskej kultúre existujú dva spôsoby oslovenia. Na základe vzťahu hovoriaceho k oslovovanej osobe rozlišujeme medzi tykaním a vykaním. Zo slovenského textu je na prvý pohľad zjavné, či medzi komunikujúcimi postavami ide o bližší, takmer rodinný vzťah alebo naopak, či si postavy udržiavajú odstup a využívajú formálnejšiu slovnú zásobu a navzájom si vykakajú. Angličtina, žiaľ, takéto vzťahy na lexikálnej úrovni nerozlišuje.

Rozdielne ponímanie vzťahov podmieňuje kultúra a jednotlivec, ktorý v danej krajine vyrastá a pokladá ich za jediné prirodzené. V školskom prostredí v anglicky hovoriacich krajinách sa akosi stráca odstup medzi vyučujúcimi a žiakmi najmä pre neexistujúce vykanie. Preto je bežné, že žiaci a učitelia sa aj v komunikácii na formálnej stylistickej rovine navzájom oslovujú krstnými menami.

Keďže v slovenčine platia iné zákonitosti, kultúrne máme zaužívané odlišné zvyklosti a používame vykanie, treba k prekladu oslovení pristupovať citlivejšie a venovať mu zvýšenú pozornosť. Pri preklade je potrebné sústrediť sa predovšetkým na čitateľa a nie sa striktne pridržať pôvodného textu.

Uvedieme niekoľko príkladov z *Matildy*:

O: „The Trunchbull entered the room.“ (76)

P: „Riaditeľka Byvolská vošla do triedy.“ (78)

NP: Pani riaditeľka Byvolská vošla do triedy.

O: „Miss Honey“ (60)

P: „Učiteľka Medušková“ (64)

NP: Pani učiteľka Medušková.

O: „*Wouldn't that be a good idea, Miss Honey?*“ (153)

P: „*Čo povie, učiteľka Medušková?*“ (149)

NP: *Skvelý nápad, však pani učiteľka?*

O: „*At this, Miss Honey, seemed to rouse herself.*“ (189)

P: „*Vtedy sa učiteľka Jenny trochu pozbierala.*“ (181)

NP: *Vtedy sa pani učiteľka trochu pozbierala.*

Uvedené ukážky sa týkajú dvoch najčastejšie spomínaných členiek učiteľského zboru, prísnej pani riaditeľky Byvolskej a krehkej pani učiteľky Meduškovej.

Vo Veľkej Británii, rovnako ako aj v iných anglicky hovoriacich krajinách, je zaužívané osloviť vyučujúcich kombináciou oslovenia *Miss (slečna)*, *Mrs (pani)* alebo *Mr (pán)* s ich priezviskom. Slovenská tradícia je podstatne odlišná. U nás žiaci oslovujú vyučujúcich *pani učiteľka*, respektíve *pán učiteľ*.

Tak či onak, slovenské deti majú v porovnaní s anglickými omnoho jednoduchšiu pozíciu, pretože pri oslovovaní vyučujúcich si nemusia lámať hlavu nad tým, či je dotyčná pani učiteľka ešte „slečna“ alebo už „pani“. Slovenčina výrazne uľahčila žiakom život, pretože bohatú slovnú zásobu v prípade oslovovania vyučujúcich obmedzila len na dve možnosti, a to *pán učiteľ* alebo *pani učiteľka*.

Rovnako musíme podotknúť, že hoci je dobrým zvykom učiteľov a učiteľiek predstaviť sa na začiatku školského roka novým žiakom, je to snáď prvý a posledný raz, kedy sa v ich vzájomnom vzťahu spomína priezvisko vyučujúcej či vyučujúceho. Slovenské deti jednoducho pri oslovení učiteľov nevyužívajú konštrukciu „pani učiteľka taká a taká“ či „pán učiteľ taký a taký“. Za normálnych okolností je totiž v triede mnoho žiakov, no len jeden pán učiteľ alebo pani učiteľka, preto je funkcia oslovenia splnená a nemôže dôjsť k mätúcej situácii, ktorú pani učiteľku žiak myslí. Ak by sa v slovenskom prostredí začalo používať ako súčasť oslovenia aj priezvisko, považovali by sme túto informáciu za redundantnú.

Po dôkladnejšom preskúmaní pôvodných ukážok a ich prekladov sme dospeli k záveru, že prekladateľka v týchto prípadoch porušila teoretické zásady prekladu. Primárne sa totiž nesústredila na recipienta, ale orientovala sa viac na východiskovú kultúru, čím v preklade uprednostnila metódu exotizácie pred metódou naturalizácie. V analyzovanom preklade môžeme u prekladateľky konštatovať sklz z formálnej štylistickej roviny v pôvodnom texte na menej formálnu, ba až neformálnu štylistickú roviny v texte prekladu.

O: „*Well thrown, sir!*“ *someone shouted from across the playground.* (110)

P: „*Výborný hod, pani!*“ *zakričal niekto spoza ohrady školského dvora.* (109)

NP: „*Výborný hod, pani riaditeľka!*“ *zakričal niekto spoza plotu školského dvora.*

Zameriame sa na preklad slova *sir*. Formálne sa toto oslovenie používa na označenie akéhokoľvek pána, ale tiež je to rytiersky titul. Vo vete stojí spravidla samo, nespája sa s vlastným menom. V diele takto oslovil žiak pani riaditeľku, čo svedčí o jej sile a takmer mužskom vzhľade, ktorý jej autor prisúdil.

V spisovnej slovenčine sa oslovenie *pani* používa zákonite v spojení s prídavným menom, napr. *milostivá pani* alebo v spojení s vlastným menom či funkciou, napríklad *pani Nováková* alebo *pani predavačka*. Samostatne stojí slovo *pani* len v subštandardných vrstvách jazyka.

3 PREKLAD REÁLIÍ

Každé literárne dielo, či už ide o cestopis alebo román, sa nevyhne spätosti s krajinou a kultúrou svojho vzniku. Národy sa líšia, majú svoje tradície a zvyklosti. Tieto odchýlky sú špecifické a neraz spôsobujú vrásky na čele i skúseným prekladateľom.

Bežný čitateľ nie je oboznámený s mnohými reáliami typickými pre jednotlivé kultúry. Z tohto dôvodu musí byť prekladateľ nielen odborníkom na daný jazyk, ale i na danú kultúru a jej špecifiká. Práve prekladateľ je zodpovedný za hodnoverné vykreslenie skutočnosti v preklade, a tým aj za správne prenesenie invariantnej informácie z pôvodného textu do prekladového textu. V pôvodnom texte sa preto prekladateľ stretne s rôznymi, pre našu kultúru „cudzími“ prvkami. Každý takýto element môže predstavovať konkrétny prekladateľský problém. Často potom stojí prekladateľ pred otázkou: „Preložiť či nepreložiť?“

V prekladoch diel zahraničných autorov sú cudzorodé elementy nevyhnutné. Príbeh ozvlášťujú a zároveň ho robia pre čitateľa prízračlivejším. Reálie iných krajín navyše bývajú pre čitateľa prínosom, pretože rozširujú jeho všeobecný prehľad a vedomosti. Literárne dielo tak plní aj jednu zo svojich primárnych funkcií, a to vzdelávaciu. Úlohou prekladateľa je tieto fakty preložiť tak, aby čitateľ jasne pochopil zmysel a jednotlivé súvislosti.

Skúsme sa teda dôkladnejšie pozrieť na konkrétne príklady prekladu reálií, ktoré považujeme za reprezentatívne:

3.1. ZOVŠEOBECŇOVANIE REÁLIÍ

O: „*You’ve got to remember that the Trunchbull once threw the hammer for Britain in the Olympics.*“ (104)

P: „*Nezabúdajte, že Byvolská kedysi reprezentovala našu krajinu na olympiáde v hode kladivom.*“ (104)

NP: *Nezabúdajte, že riaditeľka Byvolská kedysi reprezentovala na olympiáde Veľkú Britániu v hode kladivom.*

O: „*The newt, although fairly common in English ponds, is not often seen by ordinary people because it is a shy and murky creature.*“ (131)

P: „*Mlok je celkom obyčajný tvor, ktorý žije v jazerách a rybníkoch po celej krajine, ale ľudia ho nevidia často, lebo je plachý a čudácky.*“ (129)

NP: *Mlok je celkom obyčajný tvor, ktorý žije v jazerách a rybníkoch po celej Británii, ale ľudia ho nevidia často, lebo je plachý a čudácky.*

V uvedených ukážkach sme sa zamerali na prípady, v ktorých prekladateľka zvolila pri preklade jednotnú stratégiu. Vo všetkých prípadoch, kde sa spomínala Veľká Británia, sa prekladateľka rozhodla tieto informácie úplne vynechať, resp. absolutizovať. Špecifické prvky nahradila všeobecnými. V dôsledku takéhoto riešenia sa akákoľvek ilúzia prostredia v diele stráca, pretože prekladateľka ochudobnila čitateľa o časť invariantnej informácie, čím mu v niektorých prípadoch znemožnila spoznať cudziu kultúru, v ktorej sa príbeh odohráva.

3.2. ADAPTÁCIA CUDZÍCH REÁLIÍ NA DOMÁCE

O: „*Occasionally she made Bovril or Ovaltine.*“ (15)

P: „*Niekedy si robievala aj Malcao alebo Colacao.*“ (22)

NP: *Niekedy si robievala aj Granko alebo Nesquik.*

Pozornosť sme upriamili na názvy *Bovril* a *Ovaltine*. Na základe internetového vyhľadávania sme zistili, že ide o značky britského kakaa, ktoré však slovenskému čitateľovi nie sú známe. Je preto nevyhnutné nahradiť ich inými. Preklad pochádza z roku 1996, preto sa

v ňom vyskytujú značky kakaa *Malcao* a *Colacao*, ktoré boli v tom čase na slovenskom trhu rozšírené. Ako vieme, i preklad starne. Medzičasom sa ponuka zmenila a dnešné deti istotne netušia, čo je to *Malcao* či *Colacao*. Preklad si preto vyžaduje uvedenú modernizáciu.

O: *“Who the heck do you think you are,” he shouted, “the Archbishop of Canterbury or something, preaching to me about honesty?”* (19)

P: *„Čo si dočerta o sebe myslíš, že si pápež alebo čo, keď mi tu kážeš o poctivosti?“* (26)

V origináli sa vyskytol *the Archbishop of Canterbury*, no prekladateľka si za svoj cieľ správne zvolila zachovanie funkcie v preklade, a preto ako prekladový ekvivalent vybrala slovo *pápež*. Je všeobecne známe, že Anglicko sa už za vlády kráľa Henricha VIII. odtrhlo od Vatikánu a odmietlo uznať pápeža za hlavu cirkvi. Vo Veľkej Británii vznikla nová, tzv. anglikánska cirkev, ktorej najvyšším predstaviteľom sa stal Arcibiskup z Canterbury. V kontinentálnej Európe je pápež aj naďalej hlavou katolíckej cirkvi a pozná ho široká verejnosť. Predpokladáme však, že slovenskému detskému čitateľovi tieto fakty nebudú známe, preto schvaľujeme domáci ekvivalent *pápež*.

O: *“You’ll have to save your pocket-money until there’s enough in the kitty to buy a new one for your precious Mrs Phelps, won’t you?”* (35)

P: *„Budeš si musieť šetriť vreckové, až kým v prasiatku nebudeš mať dosť na novú knihu pre tú tvoju úžasnú pani Milú.“* (40)

Obdobne postupovala prekladateľka i v ďalšom prípade, v ktorom pôvodné slovo *kitty* nahradila slovenským *prasiatko*. Kým anglické deti si zrejme šetria peniaze v *mačiatku*, tie slovenské si ich ukrývajú do pokladničiek najčastejšie v tvare prasiatka. Nech však už vyzerajú akokoľvek, v hovorovej reči sa vždy pokladnička spájala s názvom *prasiatko*, čím sa rokmi tieto slová stali takmer synonymami. V preklade sa teda slovo *prasiatko* stalo oprávneným ekvivalentom slova *kitty*.

Uvedenými príkladmi sme chceli vyzdvihnúť prekladateľskú koncepciu, ktorá bola v ukázkach priam nevyhnutná. Ako som uviedli, naša kultúra sa v nejednom ohľade dramaticky líši od tej anglickej.

Pokiaľ ide o preklad reálií podobných tým, ktoré sme uviedli v ukázkach, nestačí, aby prekladateľ anglické slovo doslovne preložil, pretože samotný význam anglického slova čitateľovi danú problematiku dostatočne neozrejní. Najmä deťom musí prekladateľ sporné miesto viac-menej vysvetliť alebo mu ponúknuť také riešenie, aké je bežné v prostredí, v ktorom žije. Je zjavné, že pri takejto naturalizácii musí prekladateľ zapojiť svoju tvorivosť, aby sa prekladom čo najviac priblížil čitateľovi a aby mu čo naj dôveryhodnejšie sprostredkoval invariantnú informáciu. Ako sme sa sami mali možnosť presvedčiť, preklad reálií spôsobuje prekladateľovi nemalé starosti, pretože mu predchádza rozsiahla rešeršná činnosť a od prekladateľa si vyžaduje podrobnú znalosť východiskovej kultúry.

4 PROBLÉM NEPRELOŽITEĽNOSTI

Aj napriek dôslednej príprave na preklad sa prekladateľ chtiac-nechtiac v origináli stretne s takými faktami, ktoré v cieľovej kultúre neexistujú. V takej situácii hodnotí daný jav ako prekladateľský problém, ktorý je nepreložiteľný.

Ak sa prekladateľ stretne s nepreložiteľnými tematickými danosťami, nezostáva mu iné, než zapojiť fantáziu a daný jav na základe vedomostí čo najvernejšie opísať. Niekedy konkrétny tematický jav v cieľovej kultúre natoľko absentuje, že si prekladateľ nedokáže pomôcť dokonca ani spoľahlivým spôsobom, akým je jednoduchý opis alebo vysvetlenie

faktu objektívnej reality. Vtedy musí pristúpiť k riešeniu, keď vôbec neprekladá, ale tvorí vlastnú „adaptáciu“ diela, pričom zachováva hlavnú myšlienkovú niť.

Problém nepreložiteľnosti chceme ilustrovať na nasledujúcich ukážkach:

- O:** *“There is no point,” she said, “in you sitting in the class doing nothing while I am teaching the rest of the form the two-times table and how to spell cat and rat and mouse.”* (84)
- P:** *„Nemá význam, aby si len tak posedávala v triede a nič nerobila, kým ja budem ostatných učiť násobilku dvoma a pravopis.“* (86)
- O:** *“Keep your nasty little face to the wall. Now then, spell “write”. “Which one?” Nigel asked. “The thing you do with a pen or the one that means the opposite of wrong?”* (138)
- P:** *„Nechcem vidieť tvoj hnusný ksicht. S akým i by si napísal viť?“ „A ktoré?“ spýtal sa Nigel. „To, čo robia psi, keď vidia mesiac, alebo to, čo robia dievčatá s vencami?“* (138)

V uvedených ukážkach vyplývajú prekladateľské problémy predovšetkým z rozdielov medzi anglickým a slovenským jazykom na lexikálnej i morfolologickej úrovni. Vo všeobecnosti vieme, že vyučovací systém a osnovy v oboch krajinách sú diametrálne odlišné a pre prekladateľa predstavujú nemalé starosti. Kým slovenským deťom spôsobuje vrásky na čele pravopis a písanie mäkkého „i“ či ypsilonu, malí Angličania bojujú najmä so správnym hláskovaním zložitých slov, ktoré sa inak píše a inak vyslovujú.

Kvôli týmto odlišnostiam sa pri preklade objavili zdanlivo neriešiteľné prekladateľské problémy. Tie sa prekladateľke poradilo veľmi šikovne vyriešiť. Nepreložiteľné fakty nepovažovala za východiskový text pre preklad, ale sústredila sa na cieľovú kultúru a príjemcu v nej. Vo svojej práci prejavila prekladateľský optimizmus a presvedčila čitateľov, že aj preklad takýchto prekladateľských orieškov je možný. Stratégia, ktorú prekladateľka zvolila, bola úspešná a výsledný preklad je skvostný. Týmto skladáme klobúk pred jej prekladateľským majstrovstvom a patrí jej náš obdiv.

5 PSEUDOPREKLAD

V úvode sme predstavili postup prekladateľky, ktorá sa vzhľadom na detského čitateľa rozhodla preferovať metódu naturalizácie. Takmer vo všetkých prípadoch, kde sa spomínajú anglické reálie, tento fakt ignorovala a odkazy na Britské ostrovy úplne vynechala, respektíve absolutizovala. Aj napriek snahe čo najviac prispôbiť dielo slovenským pomerom, sa v niekoľkých prípadoch z neznámych príčin odklonila od stanoveného postupu a priklonila sa k metóde exotizácie, zatiaľ čo v rovnakých prípadoch na inom mieste sa držala naturalizácie. Takýto prejav cudzosti v preklade sa nazýva aj pseudopreklad.

Ponúkame ukážky:

- O:** *„Car number one was bought by me for two hundred seventy-eight pounds and sold for one thousand four hundred and twenty-five.“* (45)
- P:** *„Prvé auto som kúpil za 278 libier a predal za 1425 libier.“* (49)
- NP:** *Prvé auto som kúpil za 278 eur a predal za 1245 eur.*

V tomto prípade ide o preklad meny vo Veľkej Británii. Musíme vychádzať z faktu, že preklad je určený primárne čitateľom vo veku deväť rokov, preto im musíme text v najväčšej možnej miere prispôbiť, aby nemali s jeho porozumením problémy, no zároveň musíme dbať na to, aby sme zachovali i jeho edukačnú funkciu. Keďže prekladateľka doteraz nahrádzala všetky cudzie prvky domácimi, je podľa nás nevyhnutné v tejto metóde

pokračovať. Prekladateľkinu riešenie považujeme za nelogické a do kontextu celého prekladu sa nehodí. Doteraz totiž prekladateľka vytvárala ilúziu takej krajiny, ktorej systém a zvyklosti by sa dali aplikovať na ktorúkoľvek krajinu sveta. Odrazu nám však ponúka ako platidlo libru a tá je jasným znakom príslušnosti diela k Veľkej Británii. Britskú libru by sme preto nahradili platidlom Európskej únie, ktoré koniec koncom používame aj my, teda eurom. Táto mena je totiž deťom dobre známa.

O: „*There is a Teacher's Training College in Reading.*“ (194)

P: „*V Readingu je pedagogická fakulta.*“ (186)

NP: *V meste Reading je pedagogická fakulta.*

V ukážke sa prekladateľka rozhodla ponechať pôvodný názov anglického mesta Reading aj napriek tomu, že ide o jediný pôvodný názov v celej knihe. Všetky ostatné reálie jednoducho preskočila a čitateľovi ponúkla takmer domáce prostredie, ktoré mu je dôverne známe. Jeho pozornosť nerozptyľujú cudzie prvky, no text je v takejto podobe ochudobnený o vzdelávací aspekt, pretože neprináša nič nové, čo by obohatilo všeobecné vedomosti dieťaťa. Napriek tomu, že v tomto prípade považujeme použitý prekladový ekvivalent za vhodný, do vety by sme doplnili i vysvetlenie, že anglické slovo *Reading* pomenúva mesto a predišli tak nejednoznačnej interpretácii.

6 ZÁVER

Na základe uskutočnenej analýzy sme dospeli k názoru, že preklad v mnohých aspektoch takmer prekonáva originál a sme presvedčení, že čitateľovi, ktorý neovláda východiskový jazyk, zaručuje rovnaký čitateľský zážitok, ako čitateľovi pôvodného textu. Veľmi pozitívne hodnotíme skutočnosť, že prekladateľka v texte hojne využíva rôzne prirovnania a vyhýba sa synonymii, čím veľkou mierou prispieva k rozširovaniu slovnej zásoby detského čitateľa. Za jeden z mnohých kladných aspektov prekladu považujeme aj zvolenú metódu naturalizácie v niektorých konkrétnych prípadoch, pričom prekladateľka pri voľbe stratégie zohľadňovala predovšetkým cieľového čitateľa.

Odhalili sme aj zopár nejednoznačných miest s jasnými nedostatkami. Týkali sa nejednotnému prístupu k prekladanému textu v jednotlivých etapách prekladu, ako aj použitia nekonvenčných oslovení, ktoré môžu u detského čitateľa spôsobiť nesprávne porozumenie. Negatívom prekladu je i prítomnosť exotických prvkov, ktoré môžu pre dieťa predstavovať prekážku v plynulom čítaní.

Matilda ponúka deťom priestor odpútať sa od každodenného života a zapojiť fantáziu, ktorej sa v príbehu rozhodne medze nekladú. V prvom rade splňa edukačnú funkciu, pretože deti majú možnosť nahliadnuť do sveta, kde sa za nadprirodzenými schopnosťami skrýva niekedy i krutá realita. Dahl ich týmto spôsobom pripravuje do života. Okrem iného im ponúka aj faktografické informácie, predovšetkým reálie z britského prostredia, ktoré malým čitateľom pomôžu rozšíriť si svoj intelektuálny obzor. Môžeme skonštatovať, že vďaka prekladateľke si deti obohatia aj slovnú zásobu a jazykový potenciál. Kiež by bolo podobných prekladov na Slovensku viac.

Na záver by sme radi zosummarizovali problematiku prekladu v súčasnosti. Ak porovnáme slovenskú spoločnosť pred pár rokmi s tou dnešnou, zbadáme, že rozdiely sú priam priepastné. Po roku 1989 umožnilo nové štátne zriadenie slobodný pohyb občanov. Tento prelom bol dôležitý aj z hľadiska prekladu. Takmer bezproblémový prístup k informáciám umožnil najmä presnejší a dôkladnejší preklad reálií, čím sa práca prekladateľa výrazne zjednodušila. Na druhej strane sú dnes čitatelia vďaka technickým vymoženostiam, no predovšetkým vďaka internetu, fundovanejší, a tak sa postupne stierajú niekdajšie hranice medzi kultúrami. Mnohým čitateľom už cudzie reálie, zahraničné produkty alebo

medzinárodné spoločnosti nie sú neznáme. Rápidne sa urýchlil prekladateľský proces, pretože niekdajšie vyčerpávajúce vysvetlenia cudzích javov nie sú v modernej spoločnosti potrebné.

Netvrdíme však, že preklad je zbytočnosť. Ani v súčasnosti nesmieme dopustiť, aby sa do prekladov dostávali vetné konštrukcie prebraté z cudzích jazykov, kalky či iné fenomény.

Analýzou prekladu knihy *Matilda* sme chceli poukázať predovšetkým na jedinečnosť slovenčiny a na jej bohatú slovnú zásobu. Preklad by mal podľa nášho názoru nielen prehlbovať národnú identitu textu, ale i zvyšovať úroveň jazykovej kultúry na Slovensku.

Literatúra

DAHL, R. 1996. *Matilda*. Nitra: Enigma, 1996.

DAHL, R. 1996. *Matilda*. London: Penguin Books Ltd, 1989.

VILIKOVSKÝ, J. 1984. *Preklad ako tvorba*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984.

Resumé

This paper is aimed at the identification of selected translation problems, their detailed analysis and suggestions of possible solutions in the children's book *Matilda* by Roald Dahl, translated by the Slovak translator Eva Preložníková. The author's attention focuses mainly on the translation of proper names, forms of address and other features exclusively bound to British provenience.

Mgr. Laura Zajacová
E.M. Šoltésovej 23/7
052 01 Spišská Nová Ves
laurinkaz@yahoo.com